

Tomáš Raděj: *Irácké povstání v letech 2003–2009: Strategie, taktika a ideologie islámských radikálních a nacionalistických uskupení.*

1. vydání. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, 210 stran, ISBN 978-80-86506-91-3, signatura knihovny ÚMV 57 319.

V posledních letech se v zahraničních i domácích médiích denně objevují zprávy mapující současnou situaci na Blízkém východě (BV). Po roce 2001 snaha médií informovat detailněji o událostech z této oblasti ještě zesílila. Avšak otázkou zůstává, do jaké míry se v českém prostředí můžeme setkat se skutečně relevantními studii zaměřenými na BV. Horečné debaty nevyvolává pouze palestinská otázka, ale od roku 2003 i otázka zajištění bezpečnosti a stability Iráku. Ačkoliv si každý letmo vzpomene na významné události spjaté s Irákem za vlády Saddáma Husajna, období po americké invazi je pro mnohé velkou neznámou. Z tohoto důvodu lze publikaci Tomáše Raděje považovat za pozitivní krok ve snaze seznámit českou odbornou veřejnost s problematikou iráckého povstání mezi lety 2003 a 2009. Tomáš Raděj se dlouhodobě zajímá o fenomén islámského radikalismu a působil jako konzul v Bagdádu. Autor se ve své studii pokusil analyzovat irácké povstání, poukázat především na nejednotnost povstaleckých frakcí, a vytvořit tak publikaci, jaká na českém knižním trhu dosud zcela chyběla.

Knih je členěna do pěti hlavních kapitol a opatřena velmi zdařilým úvodem i závěrem. V úvodu se autor vyjadřuje k metodologii a hlavním cílům práce. Autor volí kombinaci kvalitativního a kvantitativního výzkumu, protože se domnívá, že irácké povstání je natolik fragmentované, že ho nelze zasadit do jednotného teoretického rámce. S přihlédnutím k Radějovu dlouhodobému pobytu v Iráku, během něž měl jedinečnou příležitost podílet se na zúčastněném pozorování, a vytvořit tak vlastní koncepty, které by charakterizovaly irácké povstání, je jeho úsilí o kombinaci obou přístupů logické. Kvantitativní výzkum se pak opírá o dvě hlavní teorie. Jde o O’Neillovu typologii povstání a Kilcullenovu teorii globálního islámského džihádu.

V první kapitole autor popisuje některá irácká specifika. Největší část poměrně krátké kapitoly charakterizuje etnické a náboženské dělení Iráku. Ačkoliv autor zmiňuje rozmanitou škálu náboženských etnik iráckého obyvatelstva (sunnité, šiité, Mandejci, Šabakové atd.), jejich charakteristika by si zasloužila podrobnější rozpracování. Dle mého názoru by kapitola mohla být obohacena zmínkou o kmenovém uspořádání Iráku, které hraje i v současné době v irácké společnosti podstatnou roli (Gombár 2004: 159–214). Ostatně sám autor důležitost kmenové struktury Iráku ve své práci několikrát zmiňuje.

Druhá kapitola práce je věnována moderní historii Iráku. Na úvodních dvou stranách jsou letmo zmíněny nejvýznamnější události irácké historie, které se odehrály před rokem 1932, kdy Irák získal formální nezávislost. Současné území Iráku vzniklo sloučením tří samostatných vilájetů existujících v rámci Osmanské říše (Mósul, Bagdád, Basra). Každý z těchto vilájetů byl dosti specifickým územím, na němž přetrvávaly různé rodinné a kmenové vazby (Raděj 2010: 29). V samostatném Iráku, kde se do popředí dostala sunnitská menšina, preferovaná zvláště za vlády Saddáma Husajna, došlo postupně k utlačování jak majority (šiité), tak i jiných minorit (například Kurdové). Raděj zmiňuje nárůst násilí mezi jednotlivými etniky již během existence irácké monarchie. Když se k moci dostali roku 1958 svobodní důstojníci, mnozí doufali ve změnu k lepšímu, avšak smýšlení nové vlády bylo značně konzervativní (Farouk-Sluglettová – Sluglett 2003: 59–60). Po několika dalších převratech se roku 1979 dostal k moci Saddám Husajn,

jehož vláda byla dle Gombára založena na čistě kmenových mocenských strukturách (Gombár 2004: 177).

V druhé části kapitoly autor podrobně popisuje události, které se v Iráku odehrály po roce 2003. Po velmi rychlé a snadné invazi amerických vojsk se situace v Iráku začala postupně zhoršovat, a jak Raděj uvádí, Američané jednoznačně promeškali svou „zlatou hodinu“. Docházelo k rabování, násilnostem a v neposlední řadě i k postupnému odcizení amerických vojsk a iráckého obyvatelstva, způsobenému především nevhodným a opovrhlivým chováním amerických jednotek. Autor poměrně detailně popisuje vývoj situace v Iráku do roku 2006, kdy nastal ve vývoji iráckého povstání zlom a kdy naplno propukly sektářské boje. Závěr kapitoly se o něco stručněji zmiňuje o Málíkiho vládě a období po roce 2008, kdy se Irák částečně stabilizoval.

Třetí kapitola, nazvaná „Teorie povstání“, jak již sám název napovídá, podrobně charakterizuje různé teorie povstání. Úvodem autor objasňuje některé důležité pojmy, které jsou neodmyslitelně spjaty s iráckým povstáním (například povstání, rebelie, guerillová válka, terorismus atd.). Na základě různých významů některých výše uvedených pojmů se autor osobně přiklonil k užívání termínu *povstání* (*insurgency*) v případě situace, která následovala v Iráku po roce 2003. Raděj se taktéž velmi obstojně pokusil osvětlit některé pojmy spjaté s islámem jako ideologií. Jde například o pojem *džihád* (v přeneseném slova smyslu svatá válka, viz Mendel 1997), *salafija* (hnutí obrody islámu, které má své kořeny v Egyptě), *islámský radikalismus* atd. Zmiňuje zde rovněž *wahhábismus*, který byl někdy zcela mylně zaměňován s islámským radikalismem. O obsahu definice wahhábismu by se však dalo zčásti polemizovat. Wahhábismus je oficiální státní ideologií saúdského království a z rodu Wahhábovců (potomci jednoho ze zakladatelů Saúdské Arábie Muhammada ibn Abdalwahhába) pochází převážná část duchovenstva i ministr spravedlnosti (Kropáček 1996: 151–152).

Rozsáhlá část třetí kapitoly se věnuje klasickým teoriím povstání. Raděj zde přibližuje především tři zásadní teoretiky, ale i praktiky povstání a jejich díla: Lawrence z Arábie, Mao Ce-tunga a Che Guevaru. Všechny tři hlavní povstalecké teorie se shodnou na zásadních bodech: důležitou roli pro úspěšné vedení povstání hraje vhodné teritorium a získání podpory širších vrstev obyvatelstva (i venkova). Jak Raděj poznamenává, každé povstání má však svůj specifický rys. Autor nesporně usiluje co nejlépe přiblížit jednotlivé povstalecké teorie. Jejich charakteristika je však mnohdy až příliš detailní, a naopak by bylo vhodné tyto klasické povstalecké teorie částečně aplikovat na irácké povstání. Závěrečná část kapitoly se věnuje novodobým teoriím povstání, tedy zvláště dvěma, o které se Raděj ve své práci opírá. Jedná se o O’Neillovu typologii povstání a Kilcullenovu teorii globálního islámského džihádu. Autor popisuje jednotlivé typy povstání, tak jak je ve svém díle *Insurgency & Terrorism* charakterizoval O’Neill (2005). Kilcullenovu teorii globálního džihádu sice autor taktéž ve zkratce popisuje, avšak sám je k ní poněkud skeptický vzhledem k tomu, že mudžáhidové tvoří v rámci celého iráckého povstání pouze malou povstaleckou skupinu.

Strukturě iráckého povstání se autor věnuje ve čtvrté kapitole. Kapitola je dělena do tří podkapitol, z čehož jedna se věnuje sunnitským povstaleckým frakcím, druhá šiitským a poslední zahraniční účasti na iráckém povstání. Sunnitskému povstání je věnována převážná část kapitoly, a to především proto, že právě sunnitské povstalecké skupiny rozpoutaly sektářské násilí a narušily americké plány na poválečnou rekonstrukci Iráku. Autor se domnívá, že sunnitští povstalci byli hnáni především nacionalistickými idejemi. Vzhledem k tomu, jaké pozice zastávala sunnitská menšina za Saddámova režimu, byla jejich nespokojenost s novými poměry zcela logická. Mezi sunnitskými skupinami jsou však i takové, které prosazují teorii globálního džihádu, jako například Al-Káida v Mezopotámii. Raděj tuto organizaci vedenou Abú Musabem Zarqáwím označuje za nejvlivnější. Irácká Al-Káida inspirovala jiné povstalecké skupiny a zapojila do iráckého povstání

i zahraniční účastníky rekrutované především z arabských zemí. Je škoda, že se autor více nevěnoval propojení Al-Káidy v Mezopotámii s ostatními organizacemi. Na straně 108 například zmiňuje, že Al-Káida v počátcích povstání spolupracovala s Islámskou armádou v Iráku (IAI), ale posléze obě organizace začaly proti sobě bojovat; neuvádí však, z jakého důvodu. Vhodné by také bylo, kdyby autor zmínil napojení irácké Al-Káidy na Al-Káidu afghánskou i to, do jaké míry se jejich ideologie shodují.

Šiitské frakce se do iráckého povstání začaly zapojovat postupně od roku 2004. Jejich počet a fragmentace však nikdy nedosáhly takového stupně jako povstání sunnitské. Snad nejznámějším šiitským uskupením se stala tzv. Mahdího armáda, vedená Muqtadou Sadrem, někdy též označovaným za iráckého Chomejního. Sadrovy milice se zapojily jak do boje proti zahraničním vojskům, tak do útoků proti sunnitské komunitě. Svě bojovníky získávají především z řad chudšího šiitského obyvatelstva, kde mohou uplatnit svou sociální propagandu. Mahdího armáda je taktéž značně podporována sousedním Íránem, což jí zajišťuje poměrně dobré finanční zázemí. Mnozí členové šiitských povstaleckých skupin byli zapojeni do nových iráckých vládnoucích struktur. Tyto kontakty mohly jednotlivým frakcím v mnohém napomoci k šíření jejich vlivu. Jednou takovou organizací je například Nejvyšší islámská rada v Iráku (ISCI). S touto organizací jsou spojována jména nejvýznamnějších iráckých šiitských duchovních, Muhammada Báqira Hakíma i velkého ajatolláha Sistáního. V současné době se mezi šiitským obyvatelstvem těší velké podpoře strana Dawa, z jejichž řad pochází nynější irácký premiér Núrí Málíkí.

Poslední, avšak ne zcela nezanedbatelnou složku iráckého povstání tvoří zahraniční bojovníci. Autor se domnívá, že jejich počet je mnohdy přeceňován. Mudžáhidové přicházející z různých částí arabského světa však mohou tvořit poměrně významnou složku povstání vzhledem ke svým předešlým zkušenostem. Fenomén mudžáhidů je spojován především se sovětskou válkou v Afghánistánu. Mnozí mudžáhidové, kteří se této války zúčastnili, po jejím konci odešli zpět do svých domovin a někteří zavítali i do Evropy. Tito mudžáhidové se pak postupně účastnili jiných konfliktů a snažili se získávat nové bojovníky do svých řad. Autor se s odporem staví k tvrzení některých amerických a iráckých činitelů, že za sebevražednými útoky v Iráku ve většině případů stojí zahraniční dobrovolníci, protože v Iráku se tyto druhy útoků nikdy předtím nevyskytovaly. Ačkoliv by se čtvrté kapitole daly vytknout některé detaily (například absence charakteristiky jednotlivých hnutí dle O'Neilovy typologie, která by byla vzhledem k autorovu záměru vhodná), je nutné ocenit, že autor byl schopen sesbírat mnohdy i takřka nedostupné informace. Za zdařilý lze považovat především závěr kapitoly, kde se autorovi podařilo vskutku bravourně charakterizovat zahraniční složky iráckého povstání.

Závěrečná kapitola popisuje jednotlivé metody využívané iráckými povstaleckými frakcemi. Jak sám autor podotýká, metody využívané povstalcí jsou velice rozmanité a není zcela možné detailně pojmut celý jejich rozsah. Za nejefektivnější metodu, která připravila o život nejvíce koaličních vojáků, Raděj považuje užití improvizovaných explozivních náloží (IED). Iráckým specifíkem se staly takzvané chemické IED. Další metodou, pro nás o mnoho známější díky její medializaci, jsou sebevražedné útoky. S těmito útoky jsme se mohli setkat již před vypuknutím iráckého povstání na mnoha jiných místech nejen arabského světa, avšak v Iráku se do značné míry natolik zdokonalily, že se tato taktika postupně stala jednou z nejúčinnějších zastrášujících metod iráckých povstalců. Za sebevražednými útoky v Iráku nestáli pouze muži, ale účastnily se jich mnohdy také ženy. Útočníci a útočnice byli v mnoha případech zcela anonymní, o svých plánech nikterak neinformovali, jako tomu bylo u jiných útoků v dalších muslimských zemích. Autor zde velmi zdařile přibližuje osobu šahida (mučedníka, který zemřel ve jménu víry). Vhodné by bylo pasáž doplnit o zmínku, jaký vliv v šíření různých ideologií zmiňujících mučednickou smrt mohou sehrát imámové. Autor obohacuje

kapitoly různými pasážemi z Koránu, které však bohužel nejsou detailně citovány (chybí odkazy na jednotlivé verše). Vzhledem k tomu, že autor evidentně používal český překlad Koránu, je taktéž nutné v citaci uvést autora daného překladu (nelze citovat pouze: Korán, 1991).

Podkapitola věnovaná sebevražedným útokům je obohacena několika zajímavostmi, jako například že v roce 2005 byl v Iráku poprvé spáchán útok provedený Evropankou. Mezi další metody využívané iráckými povstanci lze zařadit také útoky na ropnou infrastrukturu či únosy především cizinců působících v Iráku. Důležitou roli v taktice iráckého povstání bezesporu sehrála i takzvaná nová média, která se stala fenoménem především posledních let. Povstalci začali využívat médií jako účinného prostředku k propagaci svých idejí, cílů, ale i k zastrašování veřejnosti. Autor zde dokonce uvádí příklady některých „bojových“ písní, které se staly symbolem iráckého povstání. Kapitoly věnující se povstaleckým metodám považuji za přínosnou především proto, že Radějova publikace může sloužit i členům české armádní mise v Iráku.

V závěru a doslovu knihy Raděj shrnuje výsledky své analýzy. Poznává, že vzhledem k nejednotnosti a komplexnosti iráckého povstání nebylo možné povstání zcela pojmut v rámci jedné analýzy. Autor shrnuje, že iráckí povstalci byli ve většině případů motivováni nacionalismem a islámský radikalismus v tomto případě hrál spíše druhotnou roli. Dle O’Neillovy klasifikace se autor domnívá, že sunnitské i šiitské povstalce lze spíše zařadit do tradicionalistického či tradicionalisticko-reakcionářského povstání. Jak k O’Neillově, tak i ke Kilcullenově teorii se však autor staví kriticky, a to ze zcela logických důvodů. O’Neillovi Raděj vyčítá především nedostatečnou charakteristiku jednotlivých druhů povstání, Kilcullenova teorie globálního džihádu pro změnu není schopna zahrnout zdaleka všechny frakce iráckého povstání. Doslov celé knihy přináší autorovu úvahu nad budoucím vývojem v Iráku. Vzhledem ke složitosti stávající situace se Raděj domnívá, že se irácké povstání ještě dlouho nepodaří zcela uklidnit. Nevylučuje ani možnost nárůstu nových vln násilí.

Radějovi nelze upřít snahu vnést do českého prostředí zcela ojedinělou publikaci. Knihu je nutné celkově hodnotit pozitivně a rozhodně může posloužit užší odborné veřejnosti k seznámení s problematikou iráckého povstání. Autor se pokusil vytvořit co nejkomplexnější obraz iráckého povstání. Ocenění si zaslouží zvláště Radějův kvalitativní výzkum, který provedl během svého působení v Iráku (publikace je například zpestřena osobními rozhovory autora s předními vojenskými činiteli v Iráku či prostým iráckým obyvatelstvem). Autor užívá velmi barvitý jazyk, který zcela jistě v mnohých případech obohatil práci, avšak někdy působil spíše na úkor textu (viz s. 31 a s. 32, kde je nejprve popsáno, že král Fajsal II. byl zavražděn básníkem lůzou, na straně druhé je však uvedeno, že básník lůzou byl zavražděn Núrí Saíd, naproti tomu Fajsal II. byl zavražděn iráckými vojáky). Je bohužel také nutné vytknout nejednotnost arabských prepisů. V některých případech byl ponechán prepis anglický (například s. 124, Fadhila), někdy jsou uváděny prepisy s arabským určitým členem, jindy nikoli. Odkazy a citace jsou velmi pečlivé a důsledné. Je třeba vyzdvihnout Radějovu zálibu v doslovných citacích, které mnohdy velmi zdařile doplnily text, ačkoliv v některých případech by mohly být poněkud kratší. Velmi přínosné jsou taktéž popisy autorových osobních zkušeností. Lze doufat, že autor se i nadále bude věnovat fenoménu iráckého povstání a svou analýzu rozšíří o nové poznatky.

Michaela Ježová

Literatura

- Farouk-Sluglettová, Marion – Sluglett, Peter (2003): *Irák od roku 1958*. Praha: Volvox Globator.
- Gombár, Eduard (2004): *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha: Karolinum.

- Kropáček, Luboš (1996): *Islámský fundamentalismus*. Praha: Vyšehrad.
- Mendel, Miloš (1997): *Džihád: Islámské koncepce šíření víry*. Brno: Atlantis.
- O'Neill, Bard E. (2005): *Insurgency and Terrorism: From Revolution to Apocalypse*. Washington: Potomac Books.